

Ivo Svetina

Lepota, svoboda

Matjažu Kocbeku

1.

Razglasili so svobodo. To je naša usoda,
so dodali, kdor ne verjame, naj ostane suženj.
Živi naj v podpodju osvobojenega sveta, ni treba,
da se tam zgradijo ječe, obokane mučilnice,
velemesto podgan, glodavcev, žrtev svojega nagona.
Nevera bo kar primerna kazen za živeče v temi.

Radost svobode bo storila življenje ponovitev
tistega pred izgonom iz raja; sejanci in žanjice
bodo osvobojeni dela, tudi kosci in kovači,
tesarji in gozdarji ... sklanjanje k brazdam,
vihtenje kladiva in zamahi s sekiro bodo postali
gibi obrednega plesa, zvenenja glasbil in odmevov
zboru ... petje bo z mogočno reko potovalo
k izlivu, k ustju, k nasedlim ladjam, razpadajočim
truplom, tako živali kot ljudi, blato bo gohtalo
minulost in jo spreminjalo v rodovitno prst.

Veter bo počistil domovino svobodnih; s severa
bo zavel, z juga se pritihotapil, da ohladi vročična
čela oznanjevalcev svobode, ki so se poimenovali
za osvoboditelje. Trava je pognala iz pepela,
ozelenela so usta, prepolna jalovosti,
obetalo se je milo pomladno vreme,

četudi se je zima, ta potuhnjena zver, celi tropi
zverjadi, potuhnili v podpodju, da so neverni
in glodavci, žrtve svoje požrešnosti, zmrznili.

2.

Oznanili so lepoto. Kdaj, nihče ne ve.
Kmalu po osvoboditvi. Da je lepota enaka
svobodi, so pojasnjevali, da je lepota
pravzaprav svoboda in obratno.
Da svobode ni brez lepote ali celo bolje:
da lepote ni brez svobode.
In kdor tega ne razume, naj se izseli,
naj potone v podzemlje, naj se vrže z obzidja,
naj se zažge pred spomenikom svobode.
Iz granita je in ogenj, tak majhen človeški ogenj,
ga ne more poškodovati, so rekli ciniki.

Vendar je bilo to nenavadno enačbo treba pojasniti,
razjasniti vsaj šoloobveznim otrokom, deklicam
prav tako kot dečkom, saj to je bil temelj
domovinske vzgoje: ker smo svobodni, smo lepi.
In obratno? Ni nujno, so menili skeptiki, ker ta enačba
ni prava enačba: ni popolne zamenljivosti obeh členov!
Vladavina svobode je bila vsako jutro zarja,
lepa, kot so si jo lahko zamislili le Mojster in ptiči,
ki so ji še pijani peli hvalnico,
da nihče ni mogel spati dlje od prvega svita.

3.

Lepa si, kolikokrat zapisano! Sredi pustinje,
med ledenimi čekani na koncu sveta,
v ustju najdaljše reke, na njenih bregovih,
v senci piramid, v opoldanskem mraku deževnega gozda,
na trgu prestolnice, na vaškem dvorišču,
v gluhem nesvetu izpraskano na steno,
prekrito z roso solz in krvi: Lepa si ...
Ne da bi se svoboda samo dotaknila plašnega diha,
oživljajočega dve besedi, na veke vekov svobodni!

Otrok in mož, deček in starec, znova in znova:
ker v obrazu, telesu, dlaneh, naročju žari
kamen modrosti, ki se mu reče lepota.
Matere, sestre, ljubice opevanega ideala,
ki ji niti smrt ne bo razodela, da je bila ljubljena.
Ne le opevana! Saj pevec sredi puščave,
v srcu ledene pustinje, med krokodili
in smrtonosnimi žuželkami, je bil pijan
svobode, da je kot pes tekal za njenimi sledmi,
danes ob pol šestih, ko so se na ribniku
že oglašale race in so bili žafrani strupeno rumeni.

4.

Na usmiljenost niso pozabili, niti na milino,
graditelji obzorja, kamor bodo vsi hoteli.
Kij je bil posvečen z usmiljenjem,
še preden je zdrobil lobanjo, in so se oči
izlile, četudi umirajoči ni jokal.
Bolečina, ta tako prilagodljiva beseda,
obuta v čevlje iz dragocenega usnja,
se je prilegala tako vročičnemu otroku
kot trpečemu junaku,
po katerem bodo poimenovali ulico na robu mesta.

Iz zgodovine, četudi je zapisana v knjigi,
ki jo lahko vzamemo celo na počitnice,
se ne moremo ničesar naučiti, ker datum
rojstva nesrečnega oznanjevalca novega časa
so le številke in še te se kaj rade pomešajo.
V njih je skrita sposobnost, nepoznana bralcem
zgodovine, da rade zaplešejo, osmica se zavrti
s trojko in dvojka ponavlja korake za ničlo.

In zdaj prvo in poslednje vprašanje, alfa in omega
vsega spraševanja, iz katerega zraste védenje:
Kam smo namenjeni?
Že je pred nami pot iz Raja v Armagedon,
opremljeni za tisočletja, še vedno zaljubljeni
in časteči lepoto bolj kot svobodo,
saj marsikdo živi, da živi!, v ječi lastnega telesa,
obzidan z nevednostjo in okovan z neumnostjo,
stopamo, goli do poguma, proti peči,
proti železnim vratcem, razbeljenim, da se na drugi strani,
v ognju, prispodobi večne svobode in lepote,
spremenimo v pepel.
A našega popotovanja še ni konec,
nad nami je dimnik in, dim, se dvignemo po njem

v nebo, tja, kjer je konec svobode
in se začne večna lepota.

5.

Sredi užaloščenega ničesar zgradijo vrata.
Velika vrata. V vedrih nosijo kri,
da jih barvajo, sužnji, ki se jim obeta ...
Barvajo še in še, mnogo plasti krvi nanesejo,
da jih, vrat, ne bi mogla raniti ne žebelj ne ogenj.
Sredi praznine, objokane od premnogih smrti.

Zakaj, vrata? Da svoboda potrka nanje in se
v slovesni uri odpre skamneli svet pred njo.
Da vstopi, nevesta in svečenica, devica in sveto
telo užitka, osvobojeno vsakršnih predsodkov.
Dnevi, še več noči mine, vrata še vedno tesno zaprta,
načrtovalci so že pokopani, polno grobov
je posejanih krog Vrat, iz njih ne zraste niti roža
nedotika, skrita solza ne prodre v prst.

Prvi dan svobode, tostran vrat, še preden ga noč
zgrize in se posladka z utrujenostjo junakov,
cvetje, majski dež, potacano, podrekano.
Dekleta nič več bela, tudi konji ne.

Vrata se sredi radostne noči zbudijo, mrtvi krog njih ne,
oglasi se oglušujoč hrup, samo nebo ga je poslalo,
udarci po bobnih, prek katerih je napeta človeška koža,
odmevajo vse do Saturnovih obročev ...
Sužnji, četudi mrtvi, si obetajo, da sedaj, vsak hip, pride,
vstopi, razžene temo in požge obup ...
in verige spremeni v otroške reke, nežne materinske žile.

6.

Lepota, kakšno je tvoje ime? Kdo je tvoj oče?
Le katera ženska je legla, da je sprejela seme?
Seme somernosti in sozvočja?
Saj s tem si, nekoč sužnji, sedaj vojščaki,
vkljeni v srebrne oklepe in krvave šleme,
razjasnjujejo nepojasnen pojav brezmejnosti.
Vrata, velika vrata, skozi katera je vstopila lepota,
je že zasul kremenčev prah, a na zemljevidu
so še vedno vrisana vrata, velika vrata,
da jih nihče ne more zgrešiti, četudi jih ni več.

Moje ime je, maj, prvi mesec, s katerim se bo začel
nov čas, čas junakov in glasne glasbe rogov.
Šest dni, sedem noči, je moje ime, Spraševalec.
Če boš Sonce, bom svetla, rožnata, topla ...
Če boš mrzel Mesec, bom ledena, srebrna, prosojna.
In moje krone se nikdar ne dotakneš, Spraševalec!

7.

Očetje in matere, bratje in sestre,
ne sprašujete se več, ali je bila vaša smrt
žetev nje, ki sedaj lepota stopa prek travnikov
in pašnikov; njena stopala!, ni ga kiparja,
ni ga čevljarja, le ledena globina je lahko oblikovala
tako milino ...

Očetje, dotaknite se jih, od rose nedolžnih,
Matere, podojite jih, sestre, uspavajte jih v naročjih,
bratje, stopajte z njimi prek žalujoče pustinje.
In vi, filozofi, pojasnite pastirjem in njihovim čredam,
od kod beseda, besede, mirijade besed, na tone slovarjev,
ki terjajo odločitev: ali – ali, saj obe hkrati,
lepota in svoboda, ne moreta sedeti za isto mizo,
kaj šele na še tako skromnem prestolu!

Sestre, bratje, matere, očetje ... ne bom našteval
življenj, ki ste jih srečali na obali,
kjer so turisti vzdihovali od vzhičenosti.
Z verigami okrašeni, obteženi, da laže potonemo,
gremo skozi čas, nov čas, majski dež, ploha
je ponehala, presahnilo navdušenje, v belo ogrnjeno,
zastave ovenele, žalujoči otroci brezimnih herojev.

8.

Sonce navpično, jadra noseča, znojni hrbti,
iz brona uliti, rame mogoče krošnje,
zeleneča vesla, neuklonljivi bikovski vratovi.

Lepota umirajočih od strupene žeje snežno bele soli,
biči pojejo kot kastrati, tenko piskajo, ko režejo
napeto kožo, mišice in kite, vse dokler ne dosežejo kosti.

Zlatokrili mrčes, daleč od kopnega,
nič manj nadležen.
To je zaton klasičnega obdobja: izobilja, miru,
strpnosti in kopij in sulic, ki jih nenehno brusijo ...

9.

Zbudite se, veslači, pribiti na pojoča vesla!
Uklonite hrbte, napnite tilnike, naj se bič pase
po vaših hrbtih, da odganja muhe in druge nadloge:
spomine na dom in otroke in ženo,
ki zdaj zagotovo ni več mlada in mila.
Zapojte v visokih tonih vetra, ki trga jadra,
ko plujete proti deželi zlatega runa in amazonk.

Zbudite se, vedno budni, saj spanec je strup,
omama, spreminjajoča vas v poslušne pse,
v mesečini srebrnodlake, opoldan krvavih oči in dlesni.
Služite plemenitemu poslanstvu: veslate proti
deželi, kjer človek zapusti živali in stopi v reko
ognja, da se očisti zla, lepega, kot razpredajo modreci.

Zvenčanje verig je himna vašega trpljenja, junaki,
ki vam lahko še moško govedo zavida: vdani oblasti,
ki nima drugega kot zlato krono in bič, spleten iz črev.

Zadnjič vam kličem: Prebudite se galjoti, očetje
pojočih vesel, ki jih dojite s potom, spreminjajočim
vas v bronaste kipe slavne dobe rojstva demokracije.

10.

Kako zlahka se da prepustiti lepoti;
ujeti v mreže, ki jih plete pajek zvodnik!
Samo muha nasede zapeljivemu lesketanju niti,
na katerih se je nabrala nevedna rosa.
Ti, ki nosiš v torbi debele knjige,
poznaš razliko med svobodo in prostostjo,
saj na dnu kamnitega vodnjaka preživel si stoletje,
zazidan, nad teboj voda, žeja rabelj brez meča.

Zdaj, ko je stoletje minilo, si obsojen na svobodo,
dosmrtno svobodo, ko je vse, kar si zaželiš,
tvoje, četudi sposojeno: želje so maščevalke,
zasledovalke, ki gredo za teboj,
ne sence, ampak hčere tvojega srca.
Oblečene v telesa, ki se jim ne moreš odreči,
saj v sebi zibajo, domače morje, začetek in konec.

11.

Meje tvoje svobode ... porušim jih, morje,
brezmejno morje preplavi mene in tebe.
Ni več končnosti, vse do neba sega volja,
samovolja, s kremplji grebe v stene ječe,
koplje v globino, vse do krvavega dna,
od Gramozne jame do Frankolova.

Brezmejnost svobode? Utvara kratkovidnega,
sprašujočega se, le kje je obzorje, le kaj je za njim?
Je, brezmejna želja, brezskrbna, saj ni nikogar,
ki bi mu morala polagati račune; visoke račune!
Svoboda upora, lepota padlih, kri poriša trupla,
rane cvetijo na bregu, narcise ob ribniku,
malomeščanska podoba miru in spokoja.

A kaj je s svobodo sekire? Ki seka, podira,
ruši, uničuje, redči, ureja brez mere ...
Stoletja rasti, plemenitost debel, lesa,
bukovine in hrastovine, pada in pada,
da veverice in sove že objokujejo svoje suženjstvo:
bile so svobodne, ko so imele dom v votlini,
zdaj nad njimi brezmejno nebo in usoda brezdomstva.

12.

Svoboda upora, lepota vojne; pogum se skriva
v šinjelu strahu, golo telo trepeče,
želi si kače, da ga ogreje, ledena in strupena.
Med debli, v templju ali katedrali,
ogenj nosi, bojevnika, v dlani,
da vidi, da je na sledi, da se izogne pasti,
ki jo je divji lovec nastavil medvedu.

Sem gospodar svobode, ki je še ni, si rečem,
ko posnemam svoje starše, in grem skozi gozd,
komaj se je začela pomlad, še se vidi med drevesi
proti zahodni daljavi, kjer sonce izkrvavi v noč.

Tema brez peterokrakih zvezd, samo bele breze,
vsenaokrog nič, ki se bo napolnil s somernostjo
in sozvočjem divjih zveri, ko slečejo svoje kožuhe
in se, mlada dekleta, oblečejo v belo platno.

13.

Ne ve ne za trpljenje ne za odpoved, le poje,
četudi kalin, mu prisluhmeta nebo in zemlja.
Kdo ga je učil, kdo z nočjo zanetil grlo,
da z visokim plamenom zapoje še pred polnočjo?
Veter grozi pevcu, gnezdo pade na tla,
naliv ga zgrabi s kremplji in ga odnese na drugo stran.

Nikdar utrujen učitelj, vedno predan poslanstvu,
črn kot kos, sin noči, vnuk zvezd, sedi vrh sveta,
ne prav gromozanskega, bolj majhnega,
a zato nič manj neprijaznega, da se ga sliši
tudi na jutranji strani, blede, večno mladi,
prsi, prepolnih dežja za neutolažljive sirote.

Posodil si mi krila, kalin, grla ne, da sem poletel,
ne zapel, v meni ni bilo prostora za pesem;
moje kosti niso napolnjene s toplim zrakom,
srce ni gnezdo, poguma komaj za nekaj zrn.
Moral sem biti, četudi nisem zmogel, glasnik,
ne angel ne sel, lepote svobode, ki uzrl sem jo
v tvojem nikdar končanem zibanju na veji, vejici.

14.

Lepota trpljenja? Izberi besedo bolečina
in jo položi na neobčutljivo mesto,
kamen in kost, okamneli gozd, debla,
z ognjem utrjena, usmrčena, petrizirana –
na jugozahodnem delu otoka, kamor stopi
noga otroka, ujetega v materi, nikdar ozeleneli
krošnji, obljubljeni tolažbi trpljenja.

Skrivnost trpljenja; bolečina zasije v sijaju
ki ga niso dočakale vzhodne cerkve ne Rim!
Luč – sonce na robu smrt? – se dotakne oken,
steklo se spremeni v cvetove, v lapis lazuli,
v smrt rudarjev, v žile v živi skali,
izklicujoč krvaveča, cvetoča pljuča, dušenje in obstret.
Taka je pot k svobodi, če se kiti z lepoto:

Faraonova maska, obrvi in ustnice modre,
ne od mraza ne od vročice, le lepota, globoka, modra,
vešče potegnjena iz umirajoče gore,
prekrite s snegom, s faraonovimi sanjami.
Ogrlice in kače, minljivost in večnost,
ogelj in kladivo, jeklo rudarjevo,
s katerim zarisuje poslednje poteze vrhunske lepote:
Sestra mrtvega, mrtva sestra?, že vstaja,
se oblači in si roke zaščiti z rokavicami,
da seže v globino, v rov, v ustje, v brata:

v mrtvo lepoto, ki bo za premnoge – svoboda.